

toe. In dien laatsten flauwen gloed, als van een aftrekkenden optocht, vloeit dan een stilte, die doet nastaren. De avondgloed in de blauwe vensters van het Westen zet het glorieuze feest van den opwindenden dag voort. Maar het is alles anders. De donkere reeks der zwijgers is er nu. Die stilte is achter ons. Daar is het laatste woord. Het uitzweven. Het oplossen.

Alles lost zich op. Door het blauw heen filtreert het duister.

De zwijgers winnen hand over hand. Naarmate de Westergloed ijler, verder en vreemder wordt, groeit de stilte. Vreemd; niet innig. Het zwijgen, het duister lost alles op. Niet de huiverende eenzaamheid, niet het tasten; die blijven.

Alles wordt wankel. De ruimte der kerk wordt door den koster gesloten. Wij worden verdreven, wij worden buiten gesloten. De koster kan slapen in een kleine, verborgen cel in den gebeeldhouwden wand van de koorafsluiting. Daar staat zijn ijzeren ledikantje met de koude, witte, krakende lakens. Daar is hij opgenomen in de wereld dezer kathedraal. Geen koning en geen knecht zal daarvan weten.

Wij zijn buitengesloten. Maar dat helpt niet. Er is iets dat niet gesloten kan worden. Wel schuifelen wij weg, wel raken wij los, als blad van een boom. Maar het donker en het zwijgen binnen, ze zijn dezelfde waar de ruimte buiten zich aan moet overgeven. Het verband blijft.

Nog lijkt het even of er eenig uitstel is. Maar er is geen uitstel. Er is het tijdelijk uitstel in de innigheid der kleine huizen, die we nu opzoeken in de kleine stad met de kleine vensters en de zwakke, stille lichten. Ze sluiten reeds de luiken.

II

In de hogere gebieden van het gebouw, als men langs de dakgooten gaat, leeft een andere Chartrijnsche wereld. Chartres wordt veelal van den grond af of naar zijn mystieke crypt beoordeeld. Doch hooger op, als in de bergen, is een andere wereld te vinden.

Daar, gevrijwaard voor den sterken drang der sculptuur en voor de betooveringen van het duister, zijn de spelen der architectuur vervoerend en overrompelend. Aan zich zelf overgelaten, zonder plicht tot verhalen, zonder gedachte aan de eischen voor de kerkbezoekers, voltooiën de bouwers en de steenkappers den tempel. En wij moeten die voltooiing gezien en doorleefd hebben, niet abstract aan de teekentafels, maar ter plaatse, met bewustzijn van de sfeer op deze hoogte.

Hier is de grens tusschen hetgeen des steenkappers en hetgeen des bouwers is nauwelijks meer te trekken. Streng noodzaak voor al deze vormen der steunbeeren, voor dat